

VYDŪNAS

ŽVILGSNIAI Į MANO KŪRIMĄ

SĄLYGOS KŪRIMO IR KŪRINIŲ PRASMEI NUVOKTI

Jau kartais apie tai kitų rašyta. Bet vieni kiti manė tuo esą nevisai patenkinti. Gal tam yra pagrindų. Ne visur tinka kasdieniai mastai. Jau seniai žinom, kad žmogus, norėdamas ką sau tinkamo surasti, pat reginčiomis akimis nepastebi to, kas iš tikrųjų yra.

Neužtenka tam bešališkumo. Ir nepakanka būt mokslintam. Reikalingas tam tikros šviesos sąmoningumas. O tasai nėra visų žmonių tas pats. Todėl ir tegali numanyti kito žmogaus apraiškų prasmę tie, kurie yra tos pačios arba šviesesnės sąmonės kaip jis. Kartojasi čia panašus dalykas, kaip tarp vaikų. Pradėjęs mokyti skaityti, vaikas pirma galės atminti tikrai raidžių garsus, kitasis, daugiau išmokęs, jau supras visą žodį, o kiti jau suskaitys visą sakinį. Bet kur tada dar sakinio reikšmė visame rašinyje!

Rašytojo asmens ir gyvenimo pažinimas maža arba visai nieko nepadės jo kūrimui ir kūriniam prieiti. Daugiau pasieks, kurs tikrai atsidėjęs skaitys, kas parašyta. Bet veikalo prasmė aiškės tik tam, kurs rūpinasi savo sąmonės šviesėjimu. O tai vyksta savaime, žmogui pasistengiant būti tauriam, teisingam, nuoširdžiam.

Jam tada ir lengviausia atspėti tą sąmoningumą, iš kurio veikalas yra kurtas ir kurs gludo jame. Toliau toks žmogus ir galės net apie tai pamąstyti, ką skaitomasis kūrinys reiškia arba nors galėtų reikšti bendrame tautos gyvume, kad ir dar neveiktų žmonių gyvenime.

ŽMOGUS — KŪRĖJAS

Tikras nuostabumas yra tai, kaip žmogui pasidaro galima kurti. Tur būt, tai todėl, kad jo esmė kyla iš Kūrėjo valios, kad josios jai auginama asmenybė ir regimasis asmuo. Dėl viso to seniai jau numanyta, kad žmogus yra visokių galių gausa, kuri jame suplaukia tėvų-protėvių krauju, kalba, visų jų paviršinio ir gilesnio dvasinio lygio gyvumu, ir pagaliau jam pačiam visokių dar galių susitelkiant.

Gyvendamas žmogus tų galių nuolatai yra iš sąmonės aptvinstamas, ap-
liejamas iš antsąmonės, užplaukiamas iš sąmonės pakrašties. Visos jos sunkia-
si pro dieninę žmogaus sąmonę, kuri aušta jo esmei pasiekiant jo asmenį.

Žmogaus sąmoningumas yra kaip kokie vartai, pro kuriuos dažnai vos

pastebėti arba ir visai nenumanytai sprunka prasmė viso to, ką jis veikia, ką kalba, rašo, kuria. Pro tuos vartus sravi visa jo gyvybės gausa su savo tūriu.

Tur būt, kas dieną numanome, kaip mūsų viduje lyg kas sukyla ir sušvinta, kada stengiamėsi žodžiu arba veikimu ką apreikšti. Tatai betarpiškai žadina klausančiam arba stebinčiam atitinkamą bliksterėjimą. Bet rašytojas kiekvienas menininkas dirbdamas lyg užburia dvasios sušvitimą savo kūrinyje, ir skaitytojui arba stebėtojui palikta jį atburti. O tai nelengva. Reikia pačiam būt žyniu.

O tam būtina iškilti iki arba aukščiau to sąmoningumo laipsnio, iš kurio kūrinys yra gimęs. Tada jo vertė, jo tūris arba jo ir nevertė aiškėja ir kartu jo reikšmė tautos sąmoningėjimui, jo skatinimui arba stabdymui. Galvoti apie sakinį, kad menas turi būti paliekamas menui, tada yra be prasmės. Numanyta, ką reiškia, kad žmogus yra kūrėjas.

LIETUVIŲ TAUTA IR JOS ŽMONĖS — KŪRĖJAI

Kiekvienas žmogus aiškiau ar niūčiau atspindi savo tautos sąmoningumą. Tasai, tiesa, yra tikriausias mirgėjimas. Visokios spalvos, visokie tamsumai ir įvairių laipsnių šviesumai čia apsiereiškia.

Dar mūsų tauta ir labai veikiama kitų tautų manymo, kurs dažniau pasidaro tikru šmėkšėjimu žmonių sąmonėje. O paskutiniaisiais metais smarkiau, negu seniau. Eidami mokslus svetur ir dėl savo sąmonės atvirumo nebūdami tokie atsparūs, kaip kitų tautų moksleiviai, tūli lietuviai labai greitai mano ir mąsto kitų tautų būdu.

Lietuvių tauta tarp visų Europos tautų išlaikė geriausiai senovės sąmoningumą. Įrodo tai jau jos kalba, bet toliau ir tai, kad ji ilgiausiai priešinosi krikščioniškumui, koks ir kaip jis jai buvo atnešamas. Lietuviai gyviau negu kitos tautos atjautė gyvybingumą ne kaip daiktingumą. Visuomet žmonės, kurie gyvena augmenijos gyvume, yra ne vien sveikesnės prigimties, bet ir šviesesnės sąmonės negu tie, kurie gyvena plikoje žemėje arba net vietovių akmenyse.

Susipratęs todėl tegali iš tikrųjų būti tas lietuvis, kursai savo šviesėjimu yra pasiekęs senovės tautos sąmoningumą ir iš jo mąsto, kalba, veikia, kuria. Tokiam žmogui daug daugiau reiškia senovės dainos, pasakos, poringės, padavimai negu tiems, kurie juos laiko tinkamus tiktai dar vaikams papasakoti. Visi tie kūriniai kalba apie veikimą gyvenimo galių, kurios mūsų laikų tariamais tikroviniškams vos tesisapnuoja, nors gamtos mokslas jau labai skumba kopti į gyvybingąją gyvenimo pusę.

Todėl ir nebus atsilikęs tas, kurs gyvena prosenių sąmoningumu, o bus pat tikriausios pažangos žmogus. Kurs viso to nenumano, tas savo gyvenime pamėgdžios kitų tautų žmones. Rašytojas rašys, atsižiūrėdamas į tai, kaip jie rašo. Jis kurs tariamai gyvenimiškus veikalus. Atplauks mintis, pagaus, kaip sako, idėja, pasidarys jam žymus koks atsitikimas, ir jis darbuosis.

Labai įvairiai tūli rašytojai supranta savo uždavinį. Vieni mano turį kitiems ką paplepėti, juos prajuokinti, jeib prašoktų jiems valandos be nuobodumo. Kiti tiki, kad reikią kitiems sukelti visokias nuotaikos būsenas, juos visaip jaudinti arba net sukrėsti. Dar kiti į nieką neatsižiūrėdami krauja savo raštais į žmonių sąmonę visokius niekingumus ir baurumus, jeib jų kūri-

niai tik būtų perkami. Juk žmonių dauguma paprastai greičiau griebiasi to, kas juos nuodina ir teršia, negu to, kas juos sveikina ir taurina.

Visai kitaip elgiasi tas žmogus, kurs save numano nariu aukščiausiojo giminingų žmonių gyvumo ir pasistengia iš jo apsireikšti. Toks žmogus aiškiai supranta, kad kiekvienas žmogus turėtų būti savo tautai, būtent jos gyvumui, šviesėjimo židiny. Jis bus tada vienas sąmoningiausias tautos narys ir bus jai tai, kas jai geriausiai tiks gyvenimo prasmei atskleisti.

Tatai pavyks kotikslingiau, jeigu rašytojas jau iš mažų dienų pasiryš gyventi kaip tautos gyvėjimo veiksnys. Tada jo kūrimas bus lyg koks naujo, gyvesnio gyvumo gimdymas. Tauta gausėja, kada žmonėms gimsta daugiau vaikų, bet gyvėja - šviesėja, žmonėms taurėjant. O tam reikšmingi pažymiai yra sąmoningo rašytojo, galingo menininko kūriniai.

MANO KŪRIMO YPATUMAI IR SIEKIMAI

Žinoma, būtų labai gera, jeigu mano kūriniai turėtų ką tik pareikštą vertingumą. O kad ir negalėčiau tai tvirtinti, pateikti aiškinimai juos gal padarys nors prieinamesnius. Tik reikėtų ir tai dar sužinoti, kuo jie tūlais atžvilgiais kad ir ne esmiškai dar įgijo ypatingumą. Man niekuomet nebuvo daug paprasto gyvenimo patirčių. Santykiavau iš pat jaunų dienų vyriausiai su mintimis ir apskritai su dvasiniu gyvumu ir todėl jaučiaus dažniau esąs dvasiniame negu daiktiniame gyvenime.

Taip tada, rodos, ir pasiekiau geriau prosenių sąmonės ypatumą ir iš jo kūriau savo veikalus. Niekuomet nerašiau, jeib įtikčiau žmonėms, patenkinčiau jų užgaidas, negeidžiau rašydamas turtingėti. Rašiau apsireikšdamas ir manydamas tuo gyvinąs tautą.

Siek tiek sunkumų man padarė tai, kad išėjęs iš tėvų namų, augau ir gyvenau tarp žmonių, kurie reikėsi nelietuvių kalba, vadinasi, iš kurių skelbėsi kita sąmonė, arba nors kito sąmoningumo atspalva. Vis dėlto, rašydamas, stengiausi iš pat pradžios apsireikšti visiškai tik tais žodžiais, kuriuos kūrė sau Lietuvių tauta.

Pirmieji didesni mano veikalai turėtų, rodos, kiekvienam suprantančiam įrodyti, koks sąmoningumas čia apsireiškia. Probočių (Prosenių) Šešėlių Anga atskleidžia, kas vyksta gyvėjančio tautos žmogaus sieloje. Kuriančioji tautos galia (Daiva, jos genijus) jį žadina ir vėl migdina, kol nesukelia jo gyviausiam apsireiškimui. Sąmoningėjęs jis mato, kas tautą verčia menkėti ir silpnėti, kokios galios tai padaro, bet ir tai, kurios ją gyvina ir stiprina.

Visa tai toliau yra regima vaidiniuose: Vėtra, Ne sau žmonės, Šventa Ugnis, kur tautos vyriškumas, pradžioje žūdamas, toliau Visuomio asmenimi ryškiau išskyla.

Dar stipriau iš prosenių dvasios norėjo būt iškilęs veikalas Amžina Ugnis. Jo Liepsnų Ryto Giesmė skatina nujausti Visatą kuriančias galias, kaip jos gali būt numanomos lietuviško sąmoningumo, o ne svetimųjų galvojimo. — Kaip šis sąmoningumas buvo niaukiamas, o vis dar bliksterėjo ir kartais net sušvitėjo, reikėtų numanyti iš veikalų Namų Ugnelė, Romuva, Vaidilutė, — O kokios galios veikia esamame, tai esti kitą dieną priruošiančiame gyvenime, žiūrint prosenių akimis, norėjo skelbti Liepsnų Vakaro Giesmė. Ją gieda

varžydamosios šviesiosios ir tamsiosios galios. Žodžiai yra atgarsis to, ką spalvos reiškia.

Senovės sąmoningumui mūsų laikui apreikšti, skleidžiau tūlus raštelius, pradėjęs 1905 m. leisti savo Šaltinį. Kas tuo tarpu buvo įdomiausia pasaulio supratimo pakrypime gyvybingon gyvenimo pusėn, bandžiau juo paskelbti. Bet jau ir pirmame raštelyje atspausdinau savo paties supratimo aiškinimus; ir teikiau toliau trumpus visokių mąstytojų apraiškų vertimus. Bet vėliau stabdžiau pirmųjų metų Šaltinio skleidimą. Kartais perdaug nevykusi atrodė man jo kalba ir rašyba.

Tūli neiškiai maštą ir dalykų nepažįstą manė, man buvę svarbu Šaltiniu skelbti tam tikros rūšies mokslus, vadinamus teosofiškus. O iš tikrųjų teikdamas įvairius, vyriausiai filosofiškus mąstymus, stengiausi tautoje sužadinti sąmoningą gyvybingumą ir gyvybingą sąmoningumą.

Tuo tikslu rašiau tuo tarpu ir visokius raštus, kuriais norėjau parodyti, kaip galima kopti iš paprasto niūkio sielos gyvenimo į skaištesnį, giedrindamas supratimą tam, kaip reikėtų žmoniškiau gyventi ir kaip tokiu būdu tauta galėtų stiprėti. Išėjo į lietuvius 1909 m. mano raštas Gimdymo Slėpiniai, 1911 m. Mūsų Uždavinsys. — Stengiaus kelti mūsų tautos esimą ir į tautų sąmonę, leisdamas spausdinti 1916 m. seniai užbrėžtą ir toliau papildytą raštą: Litauen in Vergangenheit und Gegenwart (Lietuva praeityje ir dabartyje).

Po karo maniau paremsiąs tautos susitvarkymą valdžiauvoje savo 1920 m. veikalu: Tautos Gyvata. O savo 1928 m. raštu Sveikata norėjau pasakyti, kaip lietuviai apskritai galėtų gyventi aiškesniu žmoniško gyvenimo supratimu. Toliau vėl maniau patarnauti lietuviu tautos tvirtinimui kitų tautų tarpe nauju raštu, būtent 1932 m. išleistu Sieben Hundert Jahre deutsche-litauischer Beziehungen (700 metų Vokiečių ir Lietuvių santykiavimo), — Prieš jo skleidimą Prūsoje smarkiai darbavosi Susivienijimo draugijos tariami didi veikėjai, skelbdami, jis tik pataikaujās vokiečiams. Knygą man paėmė vokiečiai 1934 m. Kovo 22 d.

Pagaliau 1936 m. išleidau seniai sugalvotą ir spausdinimui paskutiniaisiais metais priruoštą veikalą Sąmonė. Rodėsi, tuo kuriąs galimumą žvelgti į gyvenimo pagrindus, iš kurių augdami tautos žmonės turėtų apie tai išigyti nuovoką.

Tiesa, vis jau rašiau tai siekdamas. Leidau tam nuo 1911 iki 1914 m. savo mėnesiais einantį raštą Jaunimas ir 1915 m. tris sanseginius Naujovė ir po karo nuo 1921 iki 1925 m. devynis sanseginius Darbymetis. Jaunimu ir Naujovė skelbiau ir tūlas savo apysakas. Visos jos apreikšė kitokį negu prie daigtingumo prisikibusį sąmoningumą. Todėl dažnai jų ir toks pasakiškumas.

Tūli Lietuvos lietuviai randa kartais mano raštuose jiems nepatinkamą vokiečių tautos pagerbimą. O patys nei nejaučia, kaip greit, vos papeikę rusų tautą, jau ir vėl primena jos didingumą ir net garbingumą. Reikėtų pasistengti dvasinį savo regradį plėsti ir geriau nušviesti, jeib aiškėtų pačiam savo ir kitojo manysenos prasmė. Kur mano raštuose paliečiami tautų santykiai, stengiaus, kiek man tai buvo galima, šitaip elgtiesi: meilingas saviškiams, savo tautai, o tvirtas, vienok teisingas, žiūrėdamas į jos priešus ir neapkęs-tojus.

MANO KŪRIMO VYKSMAS

Lengviausiai galiu pasakyti, kaip aš atskirus rašinėlius rašiau. Pasista-
tęs uždavinį, dažniau ilgesnį laiką nešioju jį su savimi. Pagaliau rašau, bet
beveik visuomet tūlus kartus. Noriu, kad kiekvienas sakinyš derėtų ko aiš-
kiaiau apsireikštų viso rašinio prasmei. O veikalus rašau kartotinai, jeib ko
vaizdingiau atšviestų regesį, iš kurio jie yra kilę. Bet rašyti tūlus kartus ver-
čia ir noras, kad mano kalba būtų visai taisyklinga, o dar irgi graži.

Esmiškas kūrimo vyksmas jau sunkiai aiškinasi. Rašau iš ypatingo nu-
simanymo. Aiškiau ar niūčiau jaučiuosi esąs nariu didžio gyvumo, kurs man
lyg uždeda pareigą. Numanau tą gyvumą šviečiant iš visų tautos vaikų, tik
nelygiu skaidrumu. Tam tikrais laikais atrodo, lyg žinočiau, kad minimas gy-
vumas yra atšvaista esmiškos kūrybos galios.

Patsai kūrimas iškyla iš ypatingos būties mano viduje. Jaučiamas pakili-
mas, maloni nuotaika ir keista vidaus šviesa. Toliau užaina tikras būtinumas
stebėti, išvysti, apsireikšti. Vis šviesiau auštąs sąmoningumas leidžiasi iš vi-
daus aukštybių ir užima visą žmogų. Kas tam yra pradžia, nėra aišku. Gal
kokia patirtis, gal koks numanymas paties esmės gilybėje, gal ir aplinkos
koks išpūdis, bet tikriausiai čia reiškiasi gilus bendro tautos gyvumo skatini-
mas. Iš lengvo tada jau ir jaučiama, kad kas veržiasi pasidaryti lyg regimu
atsitikimu, kurį galima vaizduoti žodžiais.

Visa tai vyksta visiškai prisitaikius mano asmenybės ir net mano as-
mens savumams. Užima mane tas pats gyvumas kartais net kelis metus. Slen-
ka tuo tarpu į aiškumą ir kiti dalykai. Bet nepranyksta seniau gyvėjusieji.
Jie lyg sau ramiai bręsta, įgydami daugiau galios ir šviesos. O kadangi iš pri-
gimties nesu vien stebėtojas, bet ir reiškęjas-veikėjas, visi mano regesiai
linksta pasidaryti veiksmis. Todėl, tur būt, greičiau kuriu vaidinius.

Menkesniems daug reiškę atjautimas paprastų patirčių, svarbesniesiems
gilus sukrėtimas viduje, kur kilo iš kažkurių tautos ar žmonijos atsiminimų.
Iš tokių man stojosi Probočių Šešėliai, Amžina Ugnis, Jūrų Varpai, Likimo
Bangos, Pasaulio Gaisras, Laimės Atošvaista.

Parašęs veikalą, jį vis dar taisau. Atidedu, vėl taisau ir visą naujai ra-
šau. Nustumiū dažniausiai spausdinimą, kol neverčia kas darbą baigti. Įvykių
eigos dažniausiai nereikia taisyti. Veikalo turiniu švintant mano viduje, jį iš
karto yra aiški. Reikalinga tiktai, kad mažmožiai, pašaliniai dalykai vaizdin-
gėtų.

Didžiausio mąstymo, svarstymo ir taisymo reikalinga yra kalba. Negy-
vendamas žmonėse su ta kalba, kuria rašau, pasigendu paprastai vartojamų
nusakymų savo vaizduojamiems asmenims. Todėl kartais tenka gerokai var-
gintis. Lietuviškos raštijos skaitymas nelabai man padeda. Jaučiu čia dažnai
per gyvai nelietuviškumą. Vos pakenčiamos yra svetimybės, kurios čia knibž-
da. O aš noriu viską lietuviškai pasakyti. Skaitau todėl Rygiškio Jono kal-
bamoksluose suneštus pavyzdžius sakinius, o dabar ieškau patarimų ir
Gimtojoje Kalboje.